

ejus concipitur ut proportionem habens cum effectu habitus, sed potius ut omnino extra totam latitudinem ejus. Itaque recte dictum videtur, privationem in universum, si vera et propria sit, apprehendi seu cogitari per modum qualitatis.

23. *Negatio cum quo vero genere entis habeat proportionem.* — At vero in negatione non videtur ea generalis regula in universum vera, sed distinctione opus est; nam, aut negatio concipitur ut affectio alicujus subjecti, quod caret tali natura vel forma, et tunc eadem fere videtur ratio de negatione quæ de privatione, et facile applicari possunt omnia dicta. Habet tamen ulterius negatio, ut apprehendi possit extra omne subjectum, quod tamen privationi repugnat, cum intrinsece dicat negationem in subjecto apto nato: et hujusmodi negatio non semper apprehenditur per modum qualitatis, sed etiam ad instar aliorum prædicamentorum. Diximus enim supra, entia impossibilia, quæ ad modum substantiarum finguntur, sub negatione comprehendi. Item spatium imaginarium, quod per modum dimensionum concipimus, revera non est propria privatio, sed negatio quædam, quia nullum subjectum aut capacitas realis illi supponitur; pertinet ergo etiam ad negationem. Et idem est de tempore seu successione imaginaria, quæ extra omne subjectum fingitur.

24. *Privatio semper concipitur ut inexistens; secus negatio.* — Ex quo ulterius colligere licet discrimen inter negationem et privationem, nam privatio semper concipitur ut quid adhærens vel adjunctum alicui subjecto, ut explicatum est; negatio vero non semper, nam ipsum nihil est quædam negatio, quæ nulli rei adhærens intelligitur, et idem constat ex aliis exemplis supra adductis.

25. *Inter negationem et privationem quanta diversitas.* — Unde etiam conjectare possumus, quando inter hæc duo membra sit, nostro concipiendi modo, essentialis diversitas, quando vero tantum accidentaliter seu materialiter. Negatio enim, quæ concipitur quasi per se, et extra subjectum ex ratione sua, formaliter differt a privatione, et consequenter etiam ab illa negatione, quæ ex se concipitur ut adhærens alicui, et illud denominans, quia apprehenduntur sub diversis rationibus entis, quales sunt esse per modum existentis per se, aut in se, vel in alio. At vero privatio, et negatio illa, quæ per modum existentis in alio concipitur, non neces-

sario differunt essentialiter, sed juxta diversitatem formarum quibus opponuntur; quomodo etiam negationes inter se et privationes inter se distinguuntur, ut notavit D. Thomas, 1. 2, quæstione septuagesima prima, art. 6, ad 4. Quanquam enim hoc præcipue verum sit de negationibus et privationibus fundamentaliter, tamen inde etiam verum habet formaliter in his quatenus entia rationis sunt; cæcitas enim et surditas, etiam quatenus apprehenduntur per modum entium, ut diversa apprehenduntur, et idem est proportionaliter in negationibus inter se collatis. Unde a fortiori, si privatio et negatio opponantur formis essentialiter diversis, etiam ipsæ in suo ordine habebunt similem vel proportionalem diversitatem, non quia privatio et negatio sunt, sed quia talium formarum sunt.

26. Quando vero privatio et negatio sunt ejusdem formæ comparatione diversorum subjectorum, ut negatio visus respectu hominis et Angeli, tunc quidem in ratione entis rationis non videntur essentialiter differre, sed tantum denominatione, aut relatione sumpta ex ordine ad diversa subjecta. Patet, quia in formis realibus et positivis comparatio ad diversa subjecta non causat diversitatem essentialem in forma, sed solum diversas denominationes aut relationes, si alioqui entitas formæ secundum se considerata habet idem principium constitutivum; ut albedo in nive et in corvo ejusdem speciei erit, etiamsi in illa sit connaturalis proprietas, in hoc vero violenta et præternaturalis, si ei inesset; et idem motus deorsum, terræ est naturalis, aeri violentus, et tamen non propterea in genere entis in specie differunt. Ita ergo carentia visus in se ejusdem rationis est, quia idem habet semper principium specificans, et sub eadem ratione entis apprehenditur, quamvis, comparata ad Angelum, ob ejus incapacitatem retineat solam rationem negationis, comparata ad hominem denominetur privatio. Et ideo sub ratione mali etiam differant, quia illa carentia homini est mala, non Angelo, et similiter potest denominari violenta homini, Angelo vero connaturalis. Hoc autem intelligendum est de carentia illa secundum se considerata; nam si de illa loquamur veluti in sensu composito, ut denominata privatio, aut pura negatio, sic includit diversos respectus rationis ad diversa subjecta, qui sunt essentialiter formis denominatis, ut sunt sub talibus denominationibus.

27. Denique (ut supra dicebam) hic loquimur de negatione prout concipitur per modum incomplexæ formæ; nam si de complexis negationibus sit sermo, sic potest intelligi diversitas essentialis inter carentiam respectu diversorum subjectorum, ad quæ ut negatio vel privatio comparantur. Hæc enim negatio, Angelus non habet visum, aut hæc affirmatio, Angelus est non videns, longe diversæ sunt ab his, Homo est cæcus, aut caret visu; nam illæ sunt necessariae propositiones, hæc vero contingentes: unde essentialiter diversitatem habent. Neque id mirum est, quia respectu complexionis ipsa extrema intrinsece comparantur tanquam illam componentia, et ideo variato altero extremo variatur compositio et habitudo complexionis; secus vero est in ipsa simplici forma secundum se spectata; illa enim intrinsece non includit hoc vel illud subjectum, sed habitudinem ad subjectum quasi adæquatum.

SECTIO VI.

Quid ad relationem rationis necessarium sit, et quot modis fingi aut excogitari possit.

1. *Descriptio relationis rationis.* — Cum relatio rationis ab absolutis omnibus distinguatur per communem vel quasi communem rationem relationis, a relationibus autem realibus, ex eo quod vera et realis relatio non est, in genere definiri potest per negationem realis respectus, ita ut relatio rationis sit omnis relatio, quæ realis non est. Quia vero illa negatio non potest intelligi conjuncta cum eo, quod relatio dicit per modum positivi, nisi media fictione aut cogitatione intellectus, ideo relatio rationis in communi positive definiri potest, esse relationem, quam intellectus fingit per modum formæ ordinatæ ad aliud, seu referentis unum ad aliud, quod in re ipsa ordinatum aut relatum non est.

Quæ sint ad relationem rationis necessaria.

2. Quocirca, cum relatio rationis deficiat a veritate relationis realis, et sit quædam umbra illius, duo videntur ad illam requiri: unum est, ut in ea non concurrant omnia, quæ solent esse necessaria ad relationem realem, qualia sunt subjectum capax, fundamentum reale cum debita ratione fundandi, et realis terminus actu existens cum sufficienti fundamento reali, seu ex natura rei, de quibus superius late dictum est. Hæc ergo

omnia simul sumpta non possunt communia esse ad relationem rationis, alioqui in nullo posset distingui talis relatio a relatione reali. Aliud est, ut aliquid eorum, quæ ad relationem realem concurrunt, fundet aliquo modo, saltem remote, relationem rationis, vel potius cogitationem et modum concipiendi, quo relatio rationis confingitur, supplente ipso intellectu id quod in re deest ad verum respectum. Dico autem necessarium esse aliquid in rebus, quod saltem remote fundet, vel occasionem præbeat huic relationi, quia, ut sæpe dixi, agimus de entibus rationis, quæ aliquo modo conferunt ad cognitionem entium realium, quæ semper habent in re aliquod fundamentum. Si autem velimus omnes omnino relationes rationis comprehendere, addere possumus, relationem rationis esse, cui deest aliqua conditio necessaria ad relationem realem, vel cui desunt omnes, ab intellectu autem fingitur vel cogitatur aliquid illis proportionale.

Prima divisio relationis rationis.

3. Hæc ergo dici potest prima divisio relationis rationis, in eam quæ omnino est conficta per intellectum absque ullo fundamento ex parte rei, et in eam quæ in re habet aliquod fundamentum, licet non sufficiens; nomine autem fundamenti nunc intelligo omnes condiciones ad relationem realem necessarias. In priori membro continentur omnes relationes rationis, quæ inter alia entia rationis cogitantur, præsertim si talia entia rationis sint mere conficta, ut est relatio similitudinis inter duas chymæras, vel dissimilitudinis inter chymæram et hircoceruum, et similes. Huc etiam pertinere possunt relationes rationis inter duas privationes, quo modo unus locus tenebrosus dicitur similis alteri, et in spatio imaginario concipitur relatio distantia, et in successione imaginaria relatio prioris et posterioris. Quanquam hæc relationes fundatæ in privationibus vel negationibus rerum, aliquod majus in rebus ipsis habeant fundamentum saltem remotum. Tertio, possunt ad hoc membrum reduci relationes rationis inter entia realia possibilis, non tamen existentia, ut est relatio antecessionis Adami ad Antichristum, et similes, quæ majus habent in rebus fundamentum, quia extrema earum non sunt omnino entia rationis, quamvis, ut apprehenduntur ut extrema vel subjecta relationum, sint entia rationis. Unde in his tribus

ordinibus relationum, quos sub illo primo membro numeramus, continetur quædam subdivisio illius membri, et sub illis ordinibus excogitari facile possunt fere omnes modi relationum realium, per quamdam analogiam vel proportionem.

Secunda divisio relationum.

4. At vero relationes rationis, quæ in rebus existentibus habent aliquod fundamentum, subdividui ulterius possunt ex diversitate fundamentorum, vel, e contrario, ex varietate defectuum earum conditionum, quæ ad relationem realem requiruntur. Unde sub hoc membro primo constitui possunt relationes illæ, quæ tribuuntur rei existenti respectu termini non existentis, sive illud sit ens possibile, sive fictum, ut relatio prioritatis Petri existentis ad Antichristum futurum, vel diversitatis Petri existentis a chymæra. Et pari ratione, ad hunc ordinem spectat relatio rationis correspondens in alio extremo non entis ad ens, seu entis rationis ad ens reale; in his enim deest conditio necessaria ad relationem realem ex parte termini, scilicet, ut sit realis, et realiter existens. Et in hoc ipso ordine subdividui poterunt cum proportionem tres illi modi relationum, qui fundantur vel in unitate, vel in actione, vel in ratione mensuræ; omnes enim illæ sunt relationes rationis, quando alterum extremum non est reale et existens.

5. Secundo constituuntur sub illo membro relationes quæ concipiuntur inter extrema, quæ sunt reale quid, tamen in re non habent distinctionem realem vel actualem ex natura rei, sed rationis tantum, nam hic est defectus alterius conditionis requisitæ ad relationem realem. Et juxta diversam distinctionem rationis inter extrema hujus relationis, erit etiam diversitas inter hujusmodi relationes. Interdum enim est tantum distinctio rationis ratiocinantis, ut est in relatione identitatis ejusdem ad se ipsum; aliquando vero est distinctio rationis ratiocinatæ, quæ in re est fundamentalis seu virtualis, ut est relatio distinctionis inter attributa divina, et sic de aliis. In hujusmodi autem relationibus, cum prædicto defectu distinctionis in re ipsa supponitur aliquod fundamentum unitatis vel distinctionis in effectibus, aut actibus, vel in aliqua re simili, ex qua intellectus sumat occasionem excogitandi similes relationes, ut ex adductis

exemplis facile constat. Unde ad hoc etiam genus relationis rationis reduci possunt illæ, quæ licet versentur inter res distinctas, non tamen cum sufficienti distinctione fundamenti, quia, nimirum, est unum et idem in utroque extremo, ut est relatio similitudinis vel æqualitatis inter divinas personas, de quo supra dictum est.

6. Tertio, constituuntur in hoc ordine illæ relationes rationis, quæ licet versentur inter res distinctas, et alioqui capaces relationum realium prædicamentaliū, ex defectu tamen intrinseci fundamenti sunt rationis, vel in utroque, vel in altero extremo, quæ possunt esse duo membra hujusmet generis. Unde ad hoc genus spectant imprimis relationes omnes, quæ in utroque extremo fundantur tantum in denominatione extrinseca, ut est relatio signi ad placitum, quæ tam in signo, quam in signato est relatio rationis, sive tale signum sit vox, ut nomen, aut verbum, sive sit res, ut sacramentum. Cum enim hæc impositio ad significandum nihil rei ponat in signo nisi denominationem extrinsecam, neque etiam in signato, non potest fundare relationem realem, ut omnes docent. Deinde, ejusdem sunt modi relationes domini et servi inter homines, nam illæ non fundantur nisi in quadam extrinseca denominatione sumpta a voluntate; et similes sunt aliæ multæ, ut omnes illæ quæ oriuntur ex contractibus et voluntatibus humanis, ut inter maritum et uxorem in ratione conjugum, inter ementem et vendentem ex voluntate contrahendi, et sic de aliis.

7. Rursus ad aliud membrum hujus generis pertinent omnes relationes non mutue, quatenus in uno extremo rationis sunt, ut sunt relatio visi ad videntem, aut visibilis ad visum, aut scibilis ad scientiam, etc., de quibus satis dictum est in disputat. 47. Et huc etiam revocari possunt omnes relationes Dei ad creaturas existentes, nam etiam illæ possent dici fundari in denominatione extrinseca, quia in ipso Deo secundum se non est capacitas, atque adeo nec fundamentum ad tales relationes.

8. Quarto et ultimo possumus aliud membrum constituere earum relationum, in quibus multi ex prædictis defectibus ex necessariis ad relationem realem concurrunt, cum aliquo fundamento remoto ex parte rei, et proximo in aliqua denominatione extrinseca; et hujusmodi videntur esse relationes rationis, quæ intentiones logicæ appellantur, ut

sunt relationes generis, speciei, prædicati, subjecti, et similes. Quæ quidem relationes interdum tribuuntur vocibus, quoniam prædicationes et definitiones mediis vocibus fiunt, interdum autem rebus, quia illæ sunt, quæ objective cognoscuntur, subjiciuntur et prædicantur; et hæc proprie vocantur intentiones logicæ, nam priores vel potius pertinent ad grammaticam, vel rhetoricam, vel secundario tribuuntur vocibus ut instrumentis, quibus conceptus manifestamus et de rebus loquimur. In his ergo relationibus licet interdum extrema sint realia, sæpe tamen deficit distinctio sufficiens, ut inter animal et rationale, quatenus comparantur ut genus et differentia; interdum etiam non est sufficiens unitas et existentia in altero extremo ut sic relato, ut est in re universali ut sic respectu singularium, nam quatenus universalis est, neque existit, neque habet in re talem unitatem. Denique nunquam est in ipsis rebus sufficiens fundamentum relationis hujusmodi, quia proxime fundantur in aliqua denominatione extrinseca proveniente ab actu intellectus.

De secundis intentionibus.

9. *Triplicem intellectus operationem triplex sequitur relatio rationis.*—Unde juxta triplicem operationem intellectus triplex etiam est ordo talium relationum, nam ex prima operatione consurgunt relationes generis, speciei, definitionis, definiti, etc.; ex secunda operatione relatio prædicati, subjecti, copulæ, propositionis; ex tertia, relatio antecedentis, consequentis, medii, extremitatis, etc. Hæc namque relationes non conveniunt rebus secundum se, sed ut denominatis ab aliqua operatione intellectus, et ideo semper rationis sunt, et non reales, etiamsi contingat interdum versari inter res existentes et distinctas. Non tamen sunt hæc relationes gratis confictæ, sed sumpto aliquo fundamento ex re, qualis est aut realis convenientia, in qua fundatur abstractio universalis, quæ etiam variatur in genus, speciem, etc., ex eo quod convenientia major est vel minor; vel realis identitas aut unio unius cum alio, in qua fundatur affirmatio unius de alio; vel realis emanatio unius ab alio, aut concomitantia, vel aliquid simile, in qua fundatur illatio a priori vel a posteriori.

10. *Relationes generis, speciei, et similes, cui nomen secundæ intentionis usurparint.*—Atque ob hanc causam solent hæc ultimæ relationes rationis peculiariter appellari secundæ intentiones, quasi resultantes ex secunda intentione seu attentione vel consideratione intellectus, quo nomine proprie vocatur intellectio reflexiva, quia supponit aliam circa quam versatur. Quanquam vero omnia entia rationis, ut supra diximus, dici possint aliquo modo fundari in operatione intellectus, ex qua consurgunt, quæ operatio semper supponit alium conceptum entis realis, ad cujus instar vel cujus occasione ens rationis concipitur, proprie tamen illa operatio est reflexa, et (ut ita dicam) est per se secunda, quæ cadit in aliam cognitionem, vel in objectum prout denominatum a priori cognitione, et inde participans aliquas proprietates. Quia ergo illæ relationes logicæ semper fundantur in hujusmodi cognitione reflexa, ideo peculiariter dicuntur secundæ intentiones, seu secundæ notiones objectivæ, quia secundæ notioni seu intentioni formali objiciuntur. Unde etiam per antonomasiam solent hæc relationes rationis vocari res secundæ intentionis, non quia omnis res cognita per intellectionem reflexam sit ens rationis, constat enim ipsam intellectionem realem posse reflexe cognosci, sed quia suum esse habet tantum objective in secunda seu reflexiva cognitione intellectus.

11. Hinc vero ulterius nascitur, ut possit intellectus supra ipsasmet secundas intentiones iterum reflecti, et convenientias, vel differentias inter ipsas considerare, et eas definire, vel ex eis discurrere, atque ita in eis similes relationes fundare; ut ex genere et specie abstrahit relationem universalis, et illud denominat genus, et sic de aliis; et tunc jam illæ relationes non tantum sunt rationis ob alios defectus, sed quia non versantur proxime inter res reales, vel existentes, et ideo cum dicuntur hæc relationes fundari aliquo modo in rebus, intelligendum est de primis relationibus hujus ordinis. Plura vero de his relationibus dicere, ad particulares scientias spectat, quia hæc relationes in infinitum fere multiplicari possunt per fictiones vel reflexiones intellectus, ideoque tam de illis quam de tota hac doctrina hæc dixisse sufficiat, quæ in Dei gloriosi laudem cedant.